

Sinodalitatea episcopală, întâistătorul și adunarea credincioșilor în slujirea unității Bisericii. Perspectivă teologică ortodoxă

Protos. Dr. Nathanael NEACȘU*

Rezumat:

Sinodalitatea Bisericii nu poate fi concepută fără a avea în vedere catholicitatea ei. Manifestările ei specifice sunt sinodul episcopilor, slujirea primatului și adunarea credincioșilor. Sfântul Sinod nu poate fi deasupra Bisericii, nici considerat ca fiind Biserica în sine. Mai degrabă, organizarea ei este legitimă numai atunci când este prezidată de un primat care servește la menținerea unității Bisericii și numai dacă este orientat spre adunarea credincioșilor. În absența unei astfel de perspective conciliară / universală, o schizofrenie eclesială distructivă amenință Biserica.

Cuvinte-cheie :

sinodalitate, primat, catholicitate, unitate, Biserica.

Unul din atributele esențiale care definesc atât cât este cu putință taina Bisericii este acela al catholicității sau al sobornicității¹. Provenit de la grecescul καθ' ὅλον, catholicitatea Bisericii lui Hristos (nefiind o notă confesional-creștină a Bisericii Romane), se înțelege ca fiind totalitatea lumii în înțeles geografic, totalitatea neamului omenesc, plenitudinea realităților create și necreate, istorice și metaistorice/eshatologice, umane și dumnezeiești². Dincolo de aceste aspecte generale, catholicitatea, ca și Biserica, are un profund caracter apofatic. În planul

* Protos. Dr. Nathanael Neacșu, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România.

¹ Cei doi termeni sunt quasi-sinonimi. cf. Ioan I. Ică jr., *Canonul Ortodoxiei*, Ed. Deisis, Sibiu, 2008, p. 6.

² Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, EIBMBOR, București, 1997, p. 186-187; 191.

Sinodalitatea episcopală, întâistătorul și adunarea credincioșilor

uman al sobornicității Bisericii, implicând legătura dintre diferitele realități create și necreate, omenești și dumnezeiești ce constituie Biserica în integralitatea ei, putem surprinde trei slujiri specifice, distincte ca lucrare și identice ca menire și ființă, slujiri care pe temeiul unității și comuniunii, lucrează la mântuirea și desăvârșirea fiecăruia și a tuturor în Hristos. Aceste trei slujiri bisericești sunt: *sinodalitatea episcopală, slujirea întâistătorului și adunarea credincioșilor sau poporul lui Dumnezeu*. Aceasta nu înseamnă că putem vorbi de o diferență între principiul sinodal ierarhic, cel primațial și cel al unei comunități de sine a credincioșilor. Vorbim de o identificare a unor slujiri distincte și specifice în Biserică ce nu pot fi interșanjabile. Aceste trei forme de slujire pot fi privite ca aspecte specifice în genul larg al plinătății sau al *pleromei membrilor Sfintei Biserici a Trupului tainic al lui Hristos*.³ Între aceste trei moduri de a participa la taina Bisericii, adică între membrii fiecărei realități bisericești în parte, trebuie să existe o deplină comuniune de credință, viață și făptuire, realizată prin raportarea cât mai vie la Capul Bisericii - Hristos Domnul cel înviat și înălțat la cer, dar prezent în istorie în chip real prin Sfintele Taine. Având în vedere cele de mai sus, studiul de față își propune să analizeze diferitele aspecte particulare, dar și comunitare ale fiecărei din cele trei realități bisericești, evidențiind în același timp consecințele negative în planul comuniunii și unității membrilor lui Hristos, ale excesului și ale lipsei de măsură a lucrării caracteristice și proprii fiecărei slujiri din cele menționate.

I. Sinodalitatea episcopală în slujirea unității Bisericii

Trebuie menționat de la început faptul că eclesiologia ortodoxă presupune trei moduri de manifestare ale „sinodalității”, organic legate între ele și distincte una de cealaltă⁴: cea a episcopilor exprimată și manifestată în **sinodul episcopal**, cea extinsă a episcopilor împreună cu preoții și diaconii într-un **sinod extins** și cea extinsă la maximum, adică aceea a soborului întregii Bisericii sau **sinodalitatea universală** a tuturor credincioșilor, adică aceea a episcopilor, preoților și diaconilor adunați împreună cu întreaga comunitate a laicilor⁵. Această viziune este întru-totul în acord cu sinodalitatea Bisericii exprimată la nivel liturgic.

În cadrul Sfintei Liturghii, episcopul slujește Sfânta Jertfă înconjurat de preoți și diaconi și în mijlocul poporului. Prin urmare, sinodalitatea episcopilor

³ Sf. Ignatie al Antiohiei, *Ad Trallianos*, PG 5, 676A, «... ἐν τῷ πληρώματι... ἁγία Ἐκκλησία».

⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, „Temeiurile teologice ale ierarhiei și sinodalității”, *ST XXII* (3-4/1970), p. 165.

⁵ Aceeași viziune o are și Jean Claude Larchet, *Biserica trupul lui Hristos*, vol. I, Ed. Sophia, București, 2013, p. 160.

exprimată prin concelebrarea de către ei a Sf. Euharistii, nu are sens și nu se exercită efectiv decât în relație de întrepătrundere cu comuniunea generală a tuturor mădularelor Bisericii. În acest sens putem mărturisi că modelul ecclesiolologic deplin se manifestă în plan sacramental-liturgic prin împreună-slujirea între episcop, prezbiteriu și credincioși în cadrul Euharistiei celebrate cu ocazia hironiririi sau înscăunării unui episcop. Primul dintre cele trei tipuri de exprimare a „sinodalității”, anume sinodalitatea episcopală, are ca temei modelul de existență perihoretic și de comuniune al Sfintei Treimi⁶ și implică în aceasta toate nivelurile de sinodalitate⁷. Plecând de la acest principiul trinitar, putem spune că persoanele sinodale ar trebui să se manifeste în cadrul unui sinod, având drept model și temei relațiile ce există între Persoanele Sfintei Treimi. Am putea spune, chiar mai mult, și anume că după asemănarea ființării Sfintei Treimi și a „relațiilor” care există între Ipostasele, Ființa și Lucrările Sfintei Treimi, ar trebui să ființeze împreună la nivel sinodal persoanele sinodale, natura sinodalității și lucrarea pe care sunt chemați să o realizeze, membri sinodali în Biserică.

În acord cu modelul ei treimic, Biserica trebuie să manifeste la toate nivelurile ei, și în special la nivel sinodal, structuri de comuniune care să reflecte modul de existență trinitar și personal al omului, ca ființă zidită după chipul lui Dumnezeu - Treime. Aceasta este singura cale prin care poate fi înțeleasă, în planul sinodalității, antinomia dintre unitate și diversitate, întreg și parte, local și universal, depășindu-se cele două perspective negative ce pot corupe și distorsiona natura sinodalității bisericești: individualismul și colectivismul. Având de urmat acest model, sinodalitatea în Biserică nu se poate exprima în sensul unei „autorități lumești fie ea imperial-absolutistă, democratic-parlamentară sau consiliar-administrativă”⁸.

Sinodalitatea ierarhilor reprezintă, după cum evidențiază părintele D. Stăniloae, comuniunea persoanelor care au de împlinit o slujire specială în Biserică, slujire ce are trei dimensiuni care corespund celor trei mari lucrări iconomice mântuitoare ale Domnului Hristos și anume: propovăduirea Evangheliei, sfințirea credincioșilor și conducerea pastorală spre desăvârșirea în Dumnezeu⁹.

Sinodalitatea exprimată ca slujire sfințitoare în Biserică, în sensul ei deplin, presupune întreaga ierarhie sfințitoare: ierarh, preot, diacon. Așadar, împlinirea și exercitarea slujirii sinodale și sfințitoare speciale a membrilor ierarhiei nu trebuie

⁶ După cum remarcă Jean Claude Larchet „modelul suprem al sinodalității îl aflăm în Sf. Treime, și anume în modul în care Cele trei Persoane dumnezeiești sunt unite între Ele”. cf. Jean Claude Larchet, *Biserica trupul lui Hristos*, vol. I, Ed. Sophia, București, 2013, p. 137.

⁷ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Temeiurile teologice ale ierarhiei și sinodalității...*, p. 165.

⁸ Diac. Ioan I. Ică jr., „Sfânta Treime ca și comuniune și viața Bisericii”, *MA* (5/1990), p. 9.

⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Temeiurile teologice ale ierarhiei și sinodalității...*, p. 167.

Sinodalitatea episcopală, întâistătorul și adunarea credincioșilor

să-i conducă pe aceștia la ieșirea din legea comuniunii Bisericii. Aceasta cu atât mai mult cu cât puterea sfințitoare este „dedicată adunării tuturor în Hristos în vederea comuniunii.”¹⁰ Sinodalitatea exprimată la nivelul lucrării sfințitoare vine din aceea că preotul sau episcopul care săvârșește o lucrare sfințitoare o face în comuniune cu întreaga Biserică prin puterea sfințitoare a lui Hristos. Aceasta se arată în chip văzut la hirotonia episcopilor. Un episcop este hirotonit de cel puțin trei episcopi, ceea ce arată temeiul sinodalității și comuniunii episcopale, aceasta fiind cea mai înaltă comuniune în cadrul unei Bisericii locale.¹¹

Prin urmare, trebuie spus faptul că ierarhia și sinodalitatea episcopală sunt garantele comuniunii și a sobornicității Bisericii.¹² Pentru aceasta sinodalitatea episcopală se exprimă, atât în cadrul unei Bisericii Autocefale, dar și al Bisericii sobornicești prin Sinoadele Ecumenice. Și, așa cum se exprimă sinodalitatea la nivel local, tot astfel se exprimă și sinodalitatea episcopală la nivel sobornicesc. Ea nu se realizează prin con-numărarea Bisericilor locale,¹³ sau a sinoadelor locale, devreme ce unitatea Bisericii este dată de existența unui singur organism viu, un trup comun, iar nu o unitate complementară de trupuri sau organisme bisericești.

Sigur că, în fiecare din aceste Biserici locale se află întreaga Biserică, iar Biserica întreagă nu este o adunare din aceste părți, ci *pleroma* sau totalitatea membrilor ei în Hristos. Altminteri, după cum menționează A. Schmemman, Biserica locală se transformă într-o monadă de sine-suficientă, iar Biserica sobornicească într-o congregație de Biserici locale¹⁴. Prin urmare, sinodalitatea episcopilor la nivel sobornicesc nu poate fi constituită pe temeiul adunării împreună a mai multe sinoade locale¹⁵. Pe de altă parte, sinodalitatea episcopală la nivel sobornicesc nu poate fi o structură superioară Bisericii și, prin urmare, nu poate corespunde unei concepții piramidale despre Biserică¹⁶. Prin urmare, caracterul sobornicesc al oricărui sinod episcopal fie că este exprimat la nivel local sau universal, este asigurat de faptul că acesta se exprimă în comuniune cu Biserica, nu ca o putere deasupra Bisericii. Sinodalitatea episcopală trebuie să slujească Biserica, ea nu poate fi concepută în afara comuniunii cu adunarea credincioșilor. Sinodul este autoritatea

¹⁰ *Ibidem*, p. 169.

¹¹ *Ibidem*, p. 170.

¹² *Ibidem*, p. 173.

¹³ „Sinoadele nu exprimă Biserica universală ca reuniune și însumare a Bisericilor locale...”. cf. Jean Claude Larche, *Biserica - Trupul lui Hristos*, vol. I, Ed. Sophia, București, 2013, p. 140.

¹⁴ Alexander Schmemmann, *Ideea of Primacy in the orthodox ecclesiology*, în *Primacy of Peter*, Ed. The Faith Press, 1963, p. 40.

¹⁵ Sinodalitatea la nivel sobornicesc nu se poate exprima după principiul, *sinoade în sinod*, ci *ierarhi în sinod*.

¹⁶ Metr. Jean Zizioulyas, *L'institution synodale. Problèmes historique, ecclésiologique et canonique*, în *L'Eglise et ses institutions*, Paris, 2011, pp. 194-195.

Protos. Dr. Nathanael Neacșu

cea mai înaltă în cadrul Bisericii, dar nu o putere deasupra ei¹⁷. Sinodalitatea episcopală trebuie să se extindă numaidecât spre adunarea credincioșilor în planul lucrărilor de propovăduire, de sfințire și pastorale. Pentru aceasta sinodalitatea nu include numai membrii ierarhiei superioare, ci și preoții și diaconii. Această pentru că, după cum menționează teologul grec Nikos Matsoukas, în Biserică, în afara rânduiei ierarhice, există și comuniunea harismatică (χαρισματική κοινονία) a tuturor membrilor Trupului lui Hristos.¹⁸ Prin urmare, sinodul ierarhilor și întâistătătorul trebuie în tot ceea ce fac să se afle în comuniune harismatică cu adunarea credincioșilor.

II. Primatul sau slujirea întâistătătorului în Biserică ca președinte al sinodalității episcopale (πρεσβεία τῆς τιμῆς/primus inter pares)

Întâietatea sau primatul în Biserica Ortodoxă constituie unul din principiile fundamentale ce țin organizarea administrativă, canonică și liturgică a Bisericii, de manifestarea și lucrarea ierarhiei sfințitoarea în poporul dreptcredincios și a Bisericii lui Hristos în lume. Prin urmare aceasta a apărut în conștiința Bisericii mai ales din motive practice și istorice, fără să reveleze numaidecât natura și ființa Bisericii.¹⁹

Încă din primele secole ale creștinismului (can. 6, I Ec.; 3, II Ec.; 28, IV Ec.) episcopul Romei a primit titlul de patriarh al Occidentului și i s-a conferit președinția și primatul de onoare (τῆς τιμῆς) în comuniunea celor cinci scaune patriarhale. Cât privește cadrul slujirii primatului în acord cu sinodalitatea episcopilor ea fost precizată de conștiința Bisericii prin canonul 34 Apostolic: „*Episcopii fiecărui neam trebuie să știe pe cel ce este cel dintâi [protos] între ei și să-l socotească pe el drept cap al lor și să nu făptuiască nimic important fără părerea sa, și fiecare să facă numai acelea care privesc eparhia [paroikia] lui și satele care depind de ea. Dar nici acela să nu facă fără părerea tuturor, căci așa va fi un singur gând [homonoia] și va fi slăvit Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfânt.*” Acest canon exprimă cel mai deplin cu putință sensul eclesiologic autentic al relației dintre autoritatea întâistătătorului și cea sinodală. Această relație este o relație ce se întemeiază în modul de existență al Sfintei Treimi, prin întrepătrunderea și echilibrul desăvârșit dintre „monarhia” Tatălui și „tripersonalitatea” Persoanelor dumnezeiești „consubstanțiale”.²⁰ S-a stabilit, de asemenea, încă din primele veacuri creștine, faptul că principiile de slujire ale pri-

¹⁷ Alexander. Schmemmann, *Ideea of Primacy in the orthodox ecclesiology...*, p. 43-44.

¹⁸ Nikos Matsoykas, *Έννοια και οὐσία τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς συγχρόνους οἰκουμηνικὰς ζυμώσεις*, în *Τί είναι Ἐκκλησία* Thesaloniki, 1968, p. 126.

¹⁹ Metropolitan Anthony Of Sourozh, *Primacy and primacies in the Church*, în *Sourozh* 25 (1986), p. 6.

²⁰ Diac. Ioan I. Ică jr., *Sfânta Treime ca și comuniune și viața a Bisericii...*, p. 9.

Sinodalitatea episcopală, întâistătătorul și adunarea credincioșilor

matului sunt de *drept bisericesc*, iar nu de *drept divin*. Primatul nu are un rol de conducător deasupra comuniunii și sinodalității episcopale, ci este garantul și slujitorul ei în comuniune cu întregul trup eclesial.²¹ Primatul asigură la nivelul unei Bisericii locale sau al celei sobornicești, exprimarea și manifestarea sinodalității episcopale și sfințitoare, dar și comuniunea membrilor Bisericii în totalitatea lor; prin prezidarea după principii canonice a sinoadelor, prin conducerea sinaxelor liturgic-euharistice și prin vegherea ordinii canonice, de cult și a acriviei mărturisirii de credință la nivel local și sobornicesc.

Primatul unei sinodalități episcopale, fie că vorbim la nivel sobornicesc, regional sau local, deși este garantul canonicității sinodale, nu are rolul de conducător ierarhic peste membri sinodului. Sinodalitatea episcopală nu poate funcționa după principiul pastoral al ascultării ierarhice, (care se aplică la nivelul eparhial), ci după principiul apostolic al conciliarității episcopale. Sfânta Treime ce întemeiază orice act sinodal la orice nivel, deși presupune monarhia Tatălui, nu ființează după principiul ierarhic, ci după cel „sinodal”; Persoanele Sf. Treimi *ascultă* de sfatul „sinodal”, al celor trei Persoane Treimice: „*Să facem om... (Fc. 1, 26)*, „*Să ne pogorâm și să amestecăm limbile lor... (Fc.11, 7)*”.

Cu toate acestea, se poate identifica în ultima vreme, atât în plan teologic, dar și bisericesc o tendință de reformulare a principiului „primat în cinstire”, dorindu-se stabilirea unei autorități concrete (πραγματική ἐξουσία)²² la nivel sobornicesc, prin care primatul să poată: „*supraveghea, regla, orândui diferite structuri bisericești universale de comuniune care să așeze în stare de împreună responsabilitate toate Bisericile* „.²³ Este, însă, consfințit de tradiția canonică a Bisericii, fie că este vorba de primatul unei Biserici autocefale, sau de primatul ce există la nivelul Bisericii sobornicești, faptul că orice primat nu poate avea jurisdicție pastorală canonică decât în eparhia sa. După cum întâistătătorul unei Biserici Autocefale are atribuții pastorale numai în cadrul eparhiei sale,²⁴ tot astfel întâiul între episcopii Bisericii Sobornicești și al unui Sinod Ecumenic nu poate avea atribuții pastorale, decât numai în cadrul eparhiei sale. Această precizare este făcută și pentru a se evita înțelegerea primatului sinodalității sobornicești ca fiind un primat de jurisdicție universală. Este știut faptul că această tendință vine din ecclesio-logia universalistă a romano-catolicilor care, după cum remarcă A. Schmemman, identifică primatul cu puterea ce o are peste Biserică.²⁵ În tradiția răsăriteană rolul

²¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Temeiurile teologice ale ierarhiei și sinodalității...*, p. 171.

²² Aristotle Papanikolaou, *Εὐχαριστία, Σύνοδοι καὶ Πρωτεῖο*, Θεολογία, τεύ. 1, 2016, p. 43.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Hilarion Alfeyev, *The orthodox understanding of primacy and catholicity*, *Sobornost* 31 (2009), p. 12.

²⁵ Alexander Schmemmann, *Idea of Primacy in the orthodox...*, p. 39.

prezidial oferă întâistătorului câteva prerogative specifice stabilite de conștiința bisericească și canonică. Acesta, convoacă sinoadele,²⁶ le prezidează²⁷, veghează la aplicarea hotărârilor sinodului respectiv și prezidează sfințele slujbe. Primatul, așadar, nu poate fi perceput ca *putere*, ci ca slujire bisericească în iubire²⁸. În canonul 6 de la Niceea unde se vorbește de «εξουσία», ea trebuie înțeleasă ca prioritate și privilegiu,²⁹ nu ca o putere lumească.³⁰ Orice depășire a acestor limite, scoate primatul din comuniunea sinodală și sobornicitatea membrilor Bisericii. În dezacord cu aceste principii ce țin de slujirea întâistătorului, teologia romano-catolică³¹ susține că primatul trebuie înțeles și receptat în sensul unui cap văzut al Bisericii. Potrivit teologiei romano-catolice ideea ortodoxă că Biserica nu poate avea un cap văzut, pentru că are Unul nevăzut pe Mântuitorul Hristos, este lipsită de sens.³² Poate plecând chiar de la această viziune unii din ierarhii Patriarhiei Ecumenice cred că primatul la nivel universal trebuie redefinit. În concepția Mitr. Ioannis Zizioulas, de pildă, primatul trebuie să fie unul universal (*universal primacy*) și nu unul de onoare.³³ Patriarhul Ecumenic ar trebuie să fie un centru de unitate³⁴ și comuniune, de întâietate, de autoritate și putere în relație cu Bisericile Autocefale Ortodoxe.³⁵ Pentru teologia răsăriteană bimilenară este foarte limpede faptul că unitatea Bisericii nu își poate avea întemeierea în plan uman prin generarea acesteia de către un episcop văzut, primat al tuturor; ea se întemeiază în puterea mântuitoare a lui Hristos și în lucrarea Duhului Sfânt, exprimată la nivel văzut prin sinodalitatea și sobornicitatea Bisericii slujită de întâistătorul ei în

²⁶ Jean Claude Larchet, *Biserica- Trupul lui Hristos*, vol. I, Ed. Sophia, București, 2013, p. 154.

²⁷ Alexander Schmemmann, *Ideea of Primacy in the orthodox....*, p. 47.

²⁸ *Ibidem*, p. 57 ș.u.

²⁹ *Ibidem*, p. 47.

³⁰ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, „Sinodul extraordinar al episcopilor catolici”, „O” XXII (1/1970), p. 60- 61.

³¹ Evgraf Kovalevsky, *Ecclesiological Problem*, apud A. Schmemmann, *Ideea of Primacy in the orthodox ecclesiology....*, p. 36.

³² Alexander Schmemmann, *Ideea of Primacy in the orthodox....*, p. 36.

³³ Mitr. Ioannis Zizioulas, *Recent Discussions on Primacy in Orthodox Theology*, în W. Kasper (ed.), *The Petrine Ministry*, The Newman Press, New York, 2006, p. 243.

³⁴ În concepția lui A. Miltos (cf. A. Miltos, *La Notion de “Personnalité Corporative” et son Application possible à l’Évêque. Recherches sur l’ecclésiologie de Jean Zizioulas et ses fondements patristiques*, Institut catholique de Paris, 2013) și a lui Σταύρος Γιαγκάζογλου (Σταυρος Γιαγκάζογλου, *Κρίση της συνοδικότητας; Η γραφειοκρατική αντίληψη της εκκλησιολογίας και το πρόβλημα της κοινωνίας και της συνοδικότητας στην Εκκλησία σήμερα, Ελληνικό ανοικτό Πανεπιστήμιο*, în Σχολή ανθρωπιστικών σπουδών επιστημονική επιθεώρηση του μεταπτυχιακού προγράμματος, τομ. Δ, Πάτρα, 2013, p. 112), episcopul asemenea lui Hristos este o *personalitate corporativă* și în această calitate asigură constituirea adunării euharistice și a unității Bisericii. Desigur că această perspectivă este cu totul nouă și străină de conștiința ortodoxă.

³⁵ Jean Claude Larchet, *Biserica - Trupul lui Hristos*, vol. II, Ed. Sofia, București, 2014, p. 121.

Sinodalitatea episcopală, întâistătătorul și adunarea credincioșilor

chipul consfințit canonic și teologic. Primatul la nivel local sau ecumenic are sens numai în relație cu sinodul, și nu ca o putere deasupra sinodului.³⁶ El este un slujitor al unității sinodului, nu conducătorul lui. El poate fi principiul (αρχή) văzut al unității sinodale, dar nu generatorul și creatorul ei. Putem vorbi de o „monarhie” a primatului, în condițiile în care aceasta nu se plasează deasupra sinodalității și egalității co-slujitoare pe care o are cu ceilalți episcopi. El este chemat să garanteze și să susțină caracterul personal și manifestarea personală a fiecărui membru al sinodalității episcopale, în unitatea și comuniune sa cu întregul corp al Bisericii. Între Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe Locale, Patriarhul de Constantinopol, recunoscut ca „primul între egali” și primind din perioada bizantină titlul onorific de „patriarh ecumenic”, nu are drepturi jurisdicționale în afara limitelor proprii sale eparhii.³⁷ Această perspectivă nu este, însă, în acord cu concepția mai nouă a anumitor teologi și ierarhi ai Patriarhiei Ecumenice, care susțin, pe de o parte că este „Biserica Mamă”, fără să existe un temei eclesiologic, canonic sau istoric în acest sens,³⁸ iar pe de altă parte că are jurisdicție în toată diaspora ortodoxă fără să se stabilească condițiile eclesiologice și pastorale ale diasporei.³⁹ Aceștia susțin, apoi, că Patriarhul Ecumenic are dreptul de a acorda autocefalie unei Bisericii autonome locale, fapt care ar plasa-o deasupra comunității sobornicești, și că poate avea calitatea de instanță bisericească universală de judecată,⁴⁰ ceea ce o plasează iarăși deasupra Bisericii⁴¹.

³⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Slujirile Bisericești și atribuțiile lor*, în „O”, XXII, (3/1970), p. 463.

³⁷ Hilarion Alfeyev, *The orthodox understanding of primacy and catholicity, Sobornost* 31 (2009), p. 6.

³⁸ Această expresie dacă nu este tratată metaforic pune în pericol principiul hristocentric al Bisericii.

³⁹ Canonul 28 al Sinodului IV Ecumenic vorbește de „pământul barbar, neîncreștinat, al Traciei, Pontului și Asiei”. Canonul nu precizează și nu susține o jurisdicție universală a Patriarhiei Constantinopolului peste toată diaspora ortodoxă din toată lumea. Aceasta este o interpretare. Trebuie avut în vedere faptul că statutul canonic al regiunilor menționate s-a schimbat (în fosta Tracie sunt acum trei Biserici Autocefale Ortodoxe: Bulgaria, Serbia, România) în acord cu consensul Bisericii sobornicești. Interpretarea acestui canon în sensul unei jurisdicții ce presupune tot teritoriul barbar din afara Imperiului Roman după cum menționează Arhim. Ioachim Oikonomou (Αρχιμ. Ιωακείμ Οικονομικού, *To ζήτημα της Διασποράς στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, <http://www.amen.gr/article/apopsi-to-zitima-tis-diasporas-stin-orthodoksi-ekklisia> - 24.10.2017, 16:00) este lipsită de orice obiectivitate canonică, istorică, pastorală și eclesiologică.

⁴⁰ Jean Claude Larchet, *Biserica-Trupul lui Hristos*, vol. II, Ed. Sofia, București, 2014, p. 109 ș.u.

⁴¹ Într-unul din documentele aprobate la sinodul din Creta (2016): „Autonomia și modul ei de proclamare”, la articol 2, litera f, se spune: „În cazul acordării statutului de autonomie în aceeași zonă geografică bisericească de către două Biserici Autocefale, ceea ce ar duce la contestarea autonomiei din partea fiecăreia, părțile implicate se adresează împreună sau separat Patriarhiei

Protos. Dr. Nathanael Neacșu

Într-un răspuns oficial al Patriarhiei Ecumenice, redactat de Mitropolitul Elpidofor de Brusa, răspuns dat documentului sinodal al Bisericii Ortodoxe Ruse despre primat,⁴² se spune faptul că Patriarhul Ecumenic în calitate de Arhiepiscop al Constantinopolului este *primus inter pares*, iar ca Patriarh Ecumenic este *primus sine paribus*⁴³, făcând poate referire la faptul că nu poate exista sinod fără primat. Fără, însă, a argumenta teologic această afirmație, Mitropolitul Elpidofor propune această formulă cu totul nouă în conștiința Bisericii. Întrebarea care se ridică este: dacă teologia primatului ecumenic se întemeiază pe modelul trinitar, așa cum ne este prezentată de Mitropolitul Elpidofor în studiul său, cine poate concepe faptul că Tatăl, ca singur primat în Sf. Treime și principiu unic (μόναρχος), este *primus sine paribus*? Poate fi considerat Tatăl ca fiind primul fără egal în Sfânta Treime? Putem fi de acord cu faptul că Biserica ortodoxă nu are un mecanism extern care să genereze și să garanteze exprimarea văzută și regulată a sinodalității la nivel ecumenic, că nu există o autoritate exterioară care să impună constituirea sinodalității în mod concret, cum ar fi de pildă, în cadrul unor sinoade ecumenice regulate. Ea se manifestă însă, cum remarcă Mitropolitul Hilarion Alfeyev, la nivelul Bisericii sobornicești prin: comuniunea euharistică deplină, unitatea doctrinară, sinaxele întâistătătorilor pe diferite teme de interes comun, și corespondența oficială.⁴⁴ Ceea ce poate fi, de asemenea, acceptat este și faptul că prerogativele Primatului la nivel ecumenic sunt încă neclarificate⁴⁵. Aceasta, poate, și pentru că ele nu se pot stabili decât în cadrul unui sinod sobornicesc, cu receptarea deplină a trupului Bisericii.

Adunarea credincioșilor în sinodalitatea sobornicească a Bisericii. Slujirea credincioșilor în pleroma Trupului lui Hristos

În teologia ortodoxă sinodalitatea episcopală nu poate fi concepută în afara comuniunii bisericești a credincioșilor, a tuturor membrilor unei Biserici locale sau a Bisericii sobornicești. În acest sens aflăm că la sinodul de la Ierusalim au participat: apostolii, preoții, frații și toată Biserica.⁴⁶ De altfel acesta a fost și concepția Părinților Apostolici despre Biserica și modul exprimării ei la nivel

Ecumenice, astfel ca aceasta să identifice soluția canonică în legătură cu acea chestiune, potrivit practicii panortodoxe în vigoare". <http://basilica.ro/sfantul-si-marele-sinod-autonomia-si-modul-ei-de-proclamare-document-oficial> (24.10.2017, 16:15). O întrebare care s-ar putea pune în acest sens este: Dacă Patriarhia Ecumenică judecă și soluționează conflictele de ordin canonic, cine va trebui să judece un conflict canonic generat chiar de Patriarhia Ecumenică?

⁴² *Position of the Moscow Patriarchate on the problem of primacy in the Universal Church*. <https://mospat.ru/en/2013/12/26/news96344/> (24.10.2017, 16:30)

⁴³ www.patriarchate.org/primus-sine-paribus (24.10.2017, 16:45)

⁴⁴ Hilarion Alfeyev, *The orthodox understanding of primacy and catholicity...*, p. 8.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 16.

⁴⁶ Sosind ei la Ierusalim au fost primiți de Biserica și de apostoli și de preoți... „(Fp. 15, 4); „Scriind prin mâinile lor acestea: Apostolii și preoții și frații, fraților dintre neamuri, care sunt în

Sinodalitatea episcopală, întâistătorul și adunarea credincioșilor

sinodal. Sfântul Ignatie al Antiohiei prezintă viața Bisericii arătând legătura ce există între episcop, prezbiteriu și credincioși.⁴⁷

Sinodalitatea episcopală este o realitate ierarhică de slujire și sfințire a credincioșilor, nu o realitate ce se află deasupra comuniunii bisericești. Ea este călăuză ierarhică pe drumul sfințeniei și al desăvârșirii. Ea nu poate exercita asupra credincioșilor o putere stăpânitoare și dominatoare, străină de duhul dragostei lui Hristos. Adunarea credincioșilor va asculta întotdeauna, pe principiu ierarhic, de hotărârile unui sinod local sau ecumenic, iar sinodul episcopilor nu se va plasa prin hotărârile lui în afara conștiinței canonice, evanghelice și doctrinare și în general în afara comuniunii bisericești. În conștiința teologică ortodoxă, *pleroma Bisericii se exprimă în mod deplin prin sinodalitatea episcopală*,⁴⁸ care este cea mai înaltă autoritate bisericească în corpul Bisericii. Cu toate aceste *pleroma* Bisericii presupune ideea de complementaritate sau sinodalitate generală între toți membrii. În cadrul acestei sinodalități generale, spune p. Stăniloae: „*Toată Biserica este un Sinod permanent, o comuniune, o convergență și o conlucrare permanentă a tuturor membrilor ei, căci numai în această stare se păstrează și se valorifică bunurile ei spirituale....Această sinodalitate generală e redată prin ideea de comuniune, care implică pe cea de complementaritate.*”⁴⁹

Legătura organică dintre sinodalitatea episcopală și larga comuniune bisericească se constată în Biserica veche prin aceea că la Sinoade participau și delegați ai clerului, ai monahilor și ai poporului credincios,⁵⁰ cerându-se și părerea lor înainte de adoptarea definițiilor sinodale.⁵¹ Aceasta și întrucât comuniunea episcopală sau sinodalitatea nu poate fi concepută decât atunci când „*este încadrată ca o diferență specifică în genul larg al comuniunii bisericești*”.⁵²

Numai această perspectivă poate fi în acord cu sobornicitatea sau catholicitatea Bisericii; sinodalitatea episcopală deși apropiată ca înțeles și natură este diferită de unitatea sau comuniunea credincioșilor, iar ceea ce le pune împreună pe cele două este pe de o parte caracterul sobornicesc al Bisericii, iar pe de alta principiul personal pe temeiul căruia, chiar și ultimul mădular/persoană al Bisericii este la fel de importantă ca Biserica însăși. Astfel, pe de o parte, sinodalitatea episcopală

Antiohia și în Siria și în Cilicia, salutare...” (Fp. 15, 23)// cf. Jean Claude Larchet, *Biserica-Trupul lui Hristos*, vol. I, Ed. Sophia, București, 2013, p. 158.

⁴⁷ Sf. Ignatie al Antiohiei, *Ad Trallianos*, PG 5, 677B.

⁴⁸ Alexander Schmemmann, *Ideea of Primacy in the orthodox...*, p. 44.

⁴⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, EIBMBOR, 1997, București, p. 186.

⁵⁰ În Biserica primară potrivit lui Hipolit al Romei, credincioșii împreună cu clerul alegeau episcopii. Hipolit al Romei, *Tradiția apostolică*, II, SC, 11 bis, p. 26.

⁵¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Temeiurile teologice ale ierarhiei și sinodalității...*, p. 173.

⁵² *Ibidem*, p. 172.

asigură exprimarea Bisericii la nivel sobornicesc, pe de altă parte *pleroma* Bisericii se asigură că sistemul sinodal nu nesocotește prin hotărârile sale „pe vreunul unul din cei mici” (Mt. 18, 10) ai Trupului lui Hristos. În acest sens, același părinte D. Stăniloae ne asigură că „unitatea comuniunii este singura unitate care conciliază cu demnitatea personală a celor ce se unesc, singura în care nici o persoană nu este supusă alteia și singura în care instituția (sinodală în cazul nostru *n.n.*) nu este văzută ca fiind „extrapersonală” sau „suprapersonală”, amenințând astfel persoana”⁵³.

Sobornicitatea Bisericii se arată în chip deplin atunci când este vorba de adevăruri de credință. În materie de credință trupul Bisericii prin membri ei nu poate exprima păreri personale, și de aceea un Sinod Ecumenic care definește un adevăr de credință trebuie să facă aceasta în acord cu întregul trup eclesial. Pentru a se evita rupeți și schisme în Biserică, orice Sinod Ecumenic trebuie să asigure exprimarea sobornicească în materie de credință,⁵⁴ iar pentru a considera că o definiție sau alta ce ține de doctrină este dogmă a Bisericii ea ar trebui să fie receptată, iar nu aprobată⁵⁵, de întregul trup eclesial. În acest sens părintele Stăniloae spune: „Adoptarea definitivă a hotărârilor sinodale de către întreaga Biserică se făcea prin așa zisa recepție... Singur episcopatul avea misiunea specială de a formula oficial ceea ce gândea Biserică în întregime ei, dar verificarea definițiilor se făcea prin recepție de către Biserică”.⁵⁶ Așadar, în conștiința Bisericii sinodalitatea episcopatului este condiționată în exprimarea și manifestarea ei de sobornicitatea Bisericii. Sinodalitatea episcopală în frunte cu primatul ei se exprimă în numele Bisericii, întrucât se află în comuniune cu Trupul Bisericii. Ea nu reprezintă Biserica, ca și cum aceasta ar fi absentă, nici nu se plasează deasupra ei, ci se află în deplină comuniune cu fiecare mădular al Bisericii, urmând întreaga Tradiție evanghelică, apostolică, canonică și doctinară a Bisericii. Numai astfel se poate înțelege faptul că „episcopatul ia în materie de credință hotărâri în mod infailibil, tocmai pentru că le ia în numele Bisericii și în legătură interioară cu ea și ținând seama de gândirea Bisericii.... Aceasta pentru că le ia în comuniune..., și comuniunea asigură, nu numai pe fiecare episcop, ci și pe toți la un loc împotriva

⁵³ *Ibidem*, p. 167.

⁵⁴ În Biserica Rusă autoritatea la nivel dogmatic este garantată de un sinod extins la care participă: clerici, monahi și mireni, în timp ce forma ierarhică supremă de ocărnuire bisericească rămâne sinodul episcopilor. Hilarion Alfeyev, *The orthodox understanding of primacy and catholicity*..., p. 12.

⁵⁵ Dacă sinaxa credincioșilor ar trebui să aprobe o dogmă, ar însemna că aceștia sunt ultimul for de judecată în Biserică. Credincioșii ca mădulari ale aceluiași trup trebuie să recepteze sau nu, o realitate nou definită în materie de credință în acord cu conștiința dogmatică, liturgică, canonică și scripturistică a Bisericii.

⁵⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Temeiurile teologice ale ierarhiei și sinodalității*..., p. 174.

Sinodalitatea episcopală, întâistătătorul și adunarea credincioșilor

veleității dictatoriale în Biserică. Fiecare și toți sunt limitați în exercitarea dreptului de a hotărî în materie de credință, de intercondiționarea reciprocă, dar și de faptul că ei caută împreună acordul între ei în acordul cu tradiția de totdeauna a Bisericii...”.⁵⁷ Așadar, în materie de credință, și nu numai, sinoadele nu se pot plasa în afara soborului întregii Biserici. Așa cum în cadru liturgic, care implică manifestarea pleneră eclesiologic, Sf. Liturghie presupune „amin-ul” poporului lui Dumnezeu, tot astfel se întâmplă și cu dezvoltarea teologică și de credință pe care Biserica este nevoită să o realizeze în acord cu exigențele istorice și contextuale în care se află. Aceasta nu înseamnă că normele de credință sunt definite de episcopat în sinod în urma unei dezbateri comunitare, de natură laică, ci acestea sunt consfințite de popor în acord cu Tradiția evaghelică și mărturisitoare a Bisericii⁵⁸, și astfel intră în conștiința și respirația sobornicească a Bisericii.

Concluzii

Cu alte cuvinte, sinodalitatea Bisericii nu poate fi concepută în afara sobornicității ei. Ea are drept slujiri specifice sinodalitatea episcopală, slujirea întâistătătorului și adunarea credincioșilor. Sinodul nu poate fi deasupra Bisericii, nu se poate considera Biserica, ci el are temeii numai dacă este prezidat de un întâistătător care slujește și garantează întreținerea unității lui, și dacă este îndreptat spre adunarea credincioșilor. În lipsa acestei perspective sobornicești, Biserica este amenințată fie de o distrugătoare schizofrenie eclesială de tip nestorian, fie „de un real arianism sau subordinațianism bisericesc”⁵⁹.

Urmând, însă, modelului trinitar exprimat de arhimandritul Sofronie Saharov potrivit căruia așa cum Persoanele, Ființa și Lucrările în sânul Sfintei Treimi sunt una, dar și distincte între ele, tot astfel și persoanele umane, firea umană și actele acestora trebuie să fie una și distincte între ele⁶⁰, putem spune că sinodalitatea episcopală, întâistătătorul și adunarea credincioșilor, sunt și trebuie să fie una în unitatea Bisericii celei Una, dar și distincte ca slujiri specifice în Biserică. Trebuie să fie distincte în slujirile lor și în același timp una, slujind unitatea Bisericii lui Hristos. Dincolo de această perspectivă orizontală-istorică, toți trebuie să aibă în conștiința lor că „Dumnezeu conduce Biserica”⁶¹, că Primatul prin excelență al Bisericii este Dumnezeu-Tatăl, Capul este Hristos și Călăuzitorul este Duhul

⁵⁷ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, p. 165.

⁵⁸ Idem, *Autoritatea Bisericii*, în *ST XVI* (3-4/1964), p. 208-209.

⁵⁹ Ioan I. Ică jr., *Intervenție la Prima Conferință Națională Consultativă a Laicatulului Ortodox din România*, București, 5-7 mai 1992.

⁶⁰ Arhim. Sofronie Saharov, *Rugăciunea – experiența vieții veșnice*, Ed. Deisis, Sibiu, 1998, p. 182.

⁶¹ Sf. Ipolit al Romei, *Tradiția Apostolică*, XLIII, SC, 11 bis, p. 78.

Protos. Dr. Nathanael Neacșu

Sfânt. Dacă toate aceste realități sunt înțelese cum se cuvine, toți membrii Bisericii indiferent de locul lor diaconal în Biserică pot sluji la realizarea, întreținerea și întărirea unității umane și văzute în Biserică. Altfel, fiecare poate crede că el deține cheia și rolul principal în stabilirea acestei unități. Primatul poate crede că el este exponentul unității și cel care o generează prin diferite acțiuni pe care le întreprinde, sinodaliile pot avea pretenția că sinodul conduce Biserica și numai sinodul poate asigura unitatea în Biserică, iar credincioșii pot socoti că ei sunt cei care reprezintă nucleul tare al Bisericii, ei sunt *pleroma*, deși *pleroma* o constituie toți membrii Bisericii (sfinții, sfinții îngeri, ierarhi, cler și popor), ei sunt cei care au ultimul cuvânt în Biserică.

În realitate, unitatea Bisericii este o taină ce ține de divino-umanitatea lui Hristos, Izvorul unității, iar cât privește unitatea văzută a Bisericii ea nu se poate realiza decât prin împreună-lucrarea și comuniunea tuturor membrilor Bisericii în Hristos. În acest sens, se poate înțelege faptul că întâistătorul este slujitorul oricărei adunări sinodale și al Bisericii, corpul sinodal este autoritatea cea mai înaltă în Biserică, dar nu Biserica, iar credincioșii sunt mădulare ale Bisericii și nu reprezintă un corp parlamentar sau democratic în Biserică. Toți împreună și fiecare în parte din locurile unde se află în corpul comun al Bisericii, slujesc unitatea Bisericii lui Hristos în deplină unire între ei și cu Capul acesteia Domnul Hristos cel Înviat.